

Фіскальна політика держави на різних фазах економічного циклу: сутність, види та принципи формування

The Fiscal Policy of the State at Different Phases of the Economic Cycle: the Essence, Types and Principles of Formation

Ольга Огірко¹, Іван Курилін²
Olha Ogirko, Ivan Kurilin

¹ Lviv State University of Internal Affairs
26 Horodotska Street, Lviv, 79007, Ukraine

² National Academy of Internal Affairs
1 Solomyanska Square, Kyiv, 03035, Ukraine

DOI: 10.22178/pos.36-4

JEL Classification:
E62, G28, H39

Received 20.06.2018
Accepted 20.07.2018
Published online 31.07.2018

Corresponding Author:
Olha Ogirko
oogirko@ukr.net

© 2018 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. Метою статті є представити сутність і види фіскальної політики та виокремити основні принципи формування фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу. Визначено, що під фіскальною політикою держави слід розуміти політику в галузі (сфері) доходів державного бюджету, політику щодо встановлення (визначення) й отримання (акумулювання) надходжень до нього (тобто до державного бюджету).

З'ясовано, що залежно від фази економічного циклу у якій знаходиться економіка країни, враховуючи аналіз факторів (чинників) економічної динаміки та інструментів впливу, можна виділити два види фіскальної політики держави, а саме: 1) стимулюючу; 2) стримуючу.

Встановлено, що: 1) до головних принципів формування стимулюючої фіскальної політики відносять такі принципи: ефективності оподаткування; системності та внутрішньої цілісності оподаткування; єдиного податку; достатності; податкоспроможності; рівнонапруженості; стабільності в оподаткуванні; 2) основними принципами формування стримуючої фіскальної політики є такі принципи: множини податків; гнучкості (еластичності) оподаткування; невідворотності настання визначеної законом відповідальності; нейтральність оподаткування.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка теоретичних, методологічних та практичних рекомендацій з удосконалення фіскальної політики України в рамках антикризових заходів.

Ключові слова: фіскальна політика держави; стимулююча фіскальна політика; стримуюча фіскальна політика; доходи державного бюджету; податки.

Abstract. The purpose of the article is to present the essence and types of fiscal policy and to distinguish the basic principles of formation of the fiscal policy of the state at different phases of the economic cycle. It has been determined that the fiscal policy of the state should be understood as the policy in the field (sphere) of the state budget revenues, the policy for the establishment (determination) and receiving (accumulation) of its revenues (i.e. the state budget).

It has been found out that depending on the phase of the economic cycle which the country's economy is passing, taking into account the analysis of the factors (causes) of economic dynamics and instruments of influence, two types of fiscal policy of the state can be distinguished, namely: 1) stimulating; 2) restraining.

It has been established that: 1) the main principles of the formation of stimulating fiscal policy include the following principles: the effectiveness of taxation; systemic and internal integrity of taxation; single tax; sufficiency; fiscal capacity; stress equilibrium; stability in taxation; 2) the basic principles of the formation of restraining fiscal policy are the following: the set of taxes; flexibility (elasticity) of taxation; the inevitability of the statutory liability; neutrality of taxation.

The prospect of further research in this direction is the development of theoretical, methodological and practical recommendations for the improvement of Ukraine's fiscal policy within the framework of anti-crisis measures.

Keywords: fiscal policy of the state; stimulating fiscal policy; restraining fiscal policy; state budget revenues; taxes.

ВСТУП

Фіскальна політика держави є одним з основних (ключових) інструментів макроекономічного регулювання, метою якої є сприяння вирішенню таких ключових питань (проблемних аспектів), як:

- 1) структурне удосконалення національної економіки держави;
- 2) нівелювання певних окремих (визначених) галузевих та територіальних диспропорцій;
- 3) оптимальне стимулювання суб'єктів господарювання (підприємств, установ, організацій) до постійного розвитку науково-технічного прогресу та ефективно впровадження новітніх (передових) технологій;
- 4) формування людського капіталу тощо.

Якісно спланована та відповідно належним чином реалізована фінансова стратегія держави зумовлює ефективність її економіки на конкретний бажаний результат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблемою свідчить про те, що окремі аспекти функціонування фіскальної політики держави (як одного з дієвих способів регулювання економічних показників) у різні часи вивчали такі науковці: О. Гарасимчук [10], А. Загородній [12], М. Карлін [2], Д. Носіков [3], О. Ракул [6], А. Савченко [7], І. Скоропад [10], Р. Скриньковський [11], С. Соломенко [7], В. Тарангул [1], В. Шевченко [8] та інші. Водночас, віддаючи належне високому рівню наукових доробок у цьому напрямі, доцільно відмітити, що в даний час недостатньо уваги приділено основним (головним) принципам формування фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу.

Тому метою статті є представити сутність і види фіскальної політики та виокремити основні принципи формування фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Виходячи із результатів аналізу літературних джерел [7; 10, с. 529; 12, с. 440; 8; 3] та практичних матеріалів за проблемою, можна стверджувати, що під фіскальною політикою держави слід розуміти:

1) політику в галузі (сфері) доходів державного бюджету, політику щодо встановлення (визначення) й отримання (акумулявання) надходжень до нього (тобто до державного бюджету). В контексті цього з'ясовано, що відповідно до статей доходів державного бюджету основними структурними складовими (або елементами) фіскальної політики є:

- податкова політика;
- політика відносно неподаткових надходжень;
- політика відносно доходів від операцій з капіталом;
- політика відносно цільових фондів;
- політика зовнішніх запозичень;
- трансфертна політика [3, с. 188; 2];

2) політику конкретної держави щодо цілеспрямованих змін у системі оподаткування та урядових видатках, здійснювана з метою:

- зменшення визначеного коливання ділових циклів, сприяння соціально-економічному зростанню, підвищенню загального рівня зайнятості та оптимальній стабілізації цін (низькому рівневі інфляції) [12, с. 440];
- одночасного вирішення таких двох важкопоєднаних завдань, як: забезпечення стабі-

лізації і зростання загального рівня життя населення в перспективі та системний перехід до інноваційно-інвестиційної економіки [2, с. 37].

Виходячи із вищесказаного, тут варто також погодитись з думкою науковця [2], що фіскальна політика держави – це система заходів, за допомогою яких держава впливає на економіку (господарство певного регіону, держави чи її частини (області, району), галузі [12, с. 172]) через визначену (конкретну) структуру податкових платежів до бюджетів усіх рівнів (державного, місцевого) та позабюджетних державних цільових фондів і відповідних видатків з них [2, с. 37].

Крім цього, результати досліджень праці [8] доводять, що під час кризи державні заходи мають бути спрямовані на визначену результативність організації праці і стимулювання виробництва, а під час підйому – на його оптимальне скорочення. При цьому варто також відмітити, що залежно від фази економічного циклу у якій знаходиться економіка країни, враховуючи аналіз факторів (чинників) економічної динаміки та інструментів впливу, можна виділити два види фіскальної політики держави: 1) стимулюючу; 2) стримуючу [10, с. 531; 8, с. 401; 3; 9].

Так, у науковій праці [3] зазначено, що стимулююча фіскальна політика держави – це бюджетно-податкова політика, спрямована на збільшення державних витрат та скорочення податків з метою розширення сукупного попиту в економіці у період спаду [3, с. 183]. Водночас результати досліджень наукової праці [8, с. 401] доводять, що в умовах існуючої кризи державні заходи мають зосередитись на: 1) здешевленні кредитів; 2) скороченні податків; 3) прискореній амортизації та податкових знижках (пільгах) на нові інвестиції тощо.

Тут інструментами стимулюючої фіскальної політики держави є: 1) зниження податків; 2) збільшення державних закупівель (витрат); 3) збільшення трансфертів або сполучення зростання державних витрат із зниженням податків [10, с. 531; 8, с. 401].

Поряд з тим і в цьому контексті, заслуговує на увагу думка В. Шевченко [4], що стримуюча фіскальна політика держави застосовується при «перегріві» економіки) та має на меті оптимальне скорочення інфляційного розриву

випуску і зниження інфляції, і відповідно має бути ціленаправлена на оптимальне скорочення сукупного попиту (сукупних витрат). Така політика держави (з метою ослаблення «перегріву» економіки країни у фазі підйому) призведе до:

- 1) подальшого дорожчання кредитів;
- 2) введення нових видів податків;
- 3) підвищення існуючих (діючих) податків;
- 4) скасування прискореної амортизації та окремих податкових пільг на нові інвестиції тощо [8, с. 402]. Тут інструментами стримуючої фіскальної політики держави, навпаки, є:
  - 1) збільшення податків;
  - 2) скорочення державних закупівель (витрат);
  - 3) скорочення трансфертів або сполучення зростання державних витрат із підвищеним оподаткуванням [10, с. 531; 8, с. 402].

На основі цього на рис. 1 представлено принципи формування фіскальної політики держави.

Крім цього, враховуючи аналіз факторів (чинників) економічної динаміки (зокрема чинники сукупного попиту, чинники пропозиції, чинники розподілу) та інструментів впливу, варто зазначити, що сьогодні практично неможливо регулювати показники (відповідні параметри, критерії) економічного зростання виключно урядовими законодавчими ініціативами та змінами. За таких умов рекомендується впроваджувати також інші стабілізатори економіки держави, які б автоматично змінювали (або регулювали) ділову активність суб'єктів господарювання (підприємств, установ, організації) [8; 3; 9; 6; 5; 11].

Водночас з'ясовано, що до автоматичних стабілізаторів (в політиці автоматичних (вбудованих) стабілізаторів або в автоматичній фіскальній політиці держави) – тобто інструментів, величина яких не змінюється, але сама наявність яких автоматично оптимально стабілізує економіку держави, стимулюючи при цьому ділову активність при спаді і стримуючи її при «перегріві» – можна віднести [8; 1; 4]:

- 1) прибутковий податок (включає і податок на доходи домогосподарств, і податок на прибуток корпорацій);

- 2) непрямі податки (зокрема, податок на додану вартість);
- 3) адресні допомоги у випадку безробіття, з бідності і т.д. з урахуванням механізму фор-

мування рівня життя населення в контексті соціальної безпеки України, який представлений у науковій праці Р. Скриньковського [11].

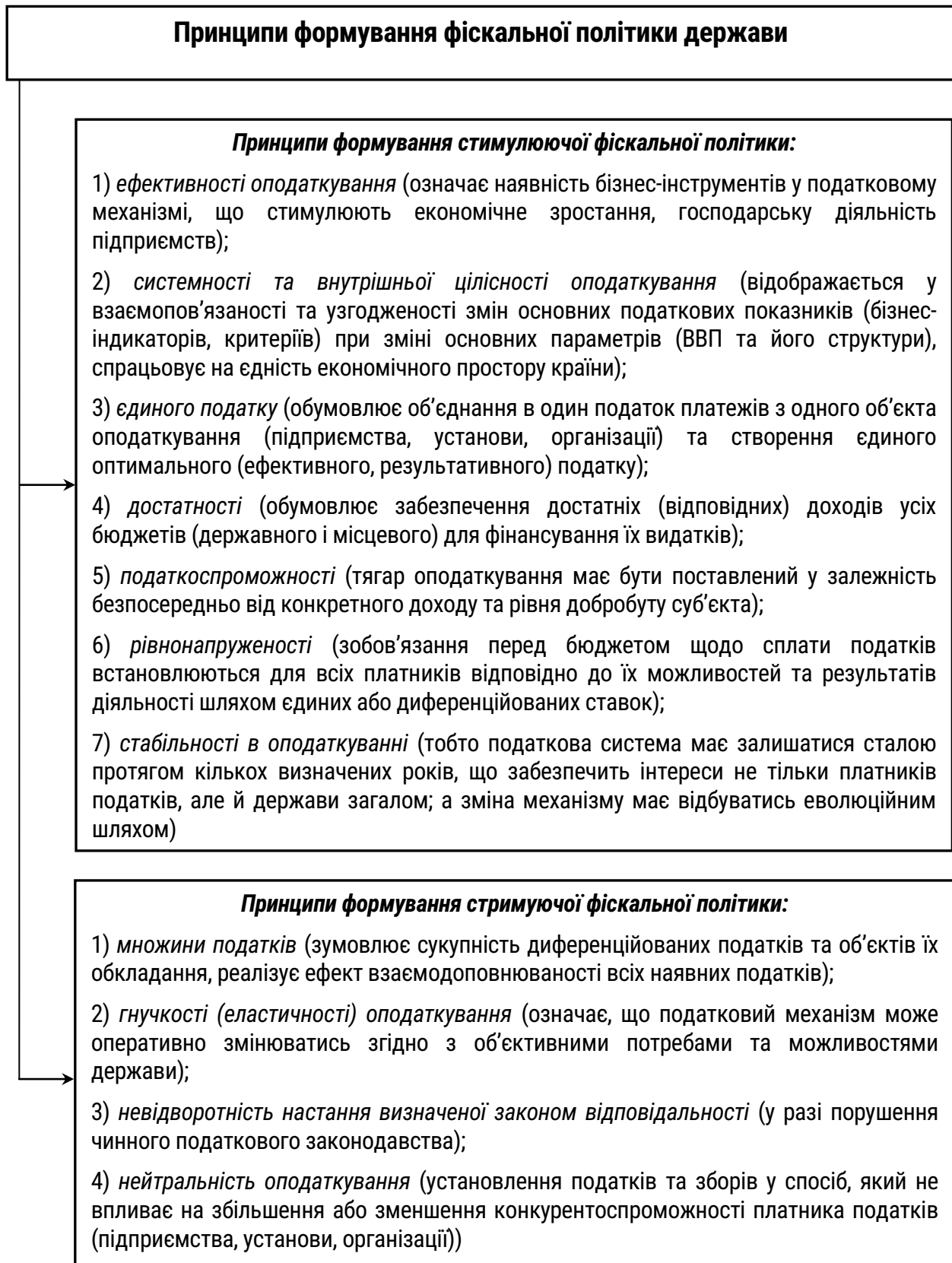

Рисунок 1 – Принципи формування фіскальної політики держави [8, с. 401-402]

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження доводять, що:

1. Під фіскальною політикою держави слід розуміти політику в галузі (сфері) доходів державного бюджету, політика щодо встановлення (визначення) й отримання (акумулювання) надходжень до нього (тобто до державного бюджету).
2. Залежно від фази економічного циклу у якій знаходиться економіка країни, враховуючи аналіз факторів (чинників) економічної динаміки та інструментів впливу, можна виділити два види фіскальної політики держави, а саме: 1) стимулюючу; 2) стримуючу.
3. До головних принципів формування стимулюючої фіскальної політики відносять такі

принципи: 1) ефективності оподаткування; 2) системності та внутрішньої цілісності оподаткування; 3) єдиного податку; 4) достатності; 5) податкоспроможності; 6) рівнонапруженості; 7) стабільності в оподаткуванні.

4. Основними принципами формування стримуючої фіскальної політики є такі принципи: 1) множини податків; 2) гнучкості (еластичності) оподаткування; 3) невідворотність настання визначеної законом відповідальності; 4) нейтральність оподаткування.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка теоретичних, методологічних та практичних рекомендацій з удосконалення фіскальної політики України в рамках антикризових заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Banton, V. D., & Taranhul, V. I. (2010). *Fiskalna polityka ta mekhanizm yii realizatsii* [Fiscal policy and its implementation mechanism]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 21, 30–35 (in Ukrainian) [Бантон, В. Д., & Тарангул, В. І. (2010). Фіскальна політика та механізм її реалізації. *Інвестиції: практика та досвід*, 21, 30–35].
2. Karlin, M. I. (2014). *Sotsialna i fiskalna polityka derzhavy: problemy rehionalnoi koordynatsii v umovakh novoho etapu hlobalizatsii* [Social and fiscal state policy: the problems of regional coordination in the conditions of a new globalization stage]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 2, 34–44 (in Ukrainian) [Карлін, М. І. (2014). Соціальна і фіскальна політика держави: проблеми регіональної координації в умовах нового етапу глобалізації. *Демографія та соціальна економіка*, 2, 34–44].
3. Nosikov, D. M. (2016). *Fiskalna polityka derzhavy: teoretyko-pravovyi aspekt* [The fiscal policy of the state: theoretical and legal aspect]. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia*, 31, 178–192 (in Ukrainian) [Носіков, Д. М. (2016). Фіскальна політика держави: теоретико-правовий аспект. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*, 31, 178–192].
4. Petlenko, Y., & Mylovanova, K. (2017). Theoretical and methodological aspects of government fiscal policy. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv Economics*, 190, 28–35. doi: 10.17721/1728-2667.2017/190-1/4
5. Rakul, O. V. (2015). *Fiskalna polityka derzhavy: problemy rozuminnia* [Fiscal policy of the state: problems of understanding]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 1, 44–50 (in Ukrainian) [Ракул, О. В. (2015). Фіскальна політика держави: проблеми розуміння. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*, 1, 44–50].
6. Rakul, O. V. (2015). *Fiskalna polityka: definitsiia ta yii osnovni instrumenty* [Fiscal policy: definition and its main tools]. *Mytna sprava*, 4(2), 192–196 (in Ukrainian) [Ракул, О. В. (2015). Фіскальна політика: дефініція та її основні інструменти. *Митна справа*, 4(2), 192–196].

7. Savchenko, A. H., & Solomenko, S. M. (2007). *Biudzheth povnoi zainiatosti ta fiskalna polityka* [Full-time budget and fiscal policy]. *Finansy Ukrainy*, 4, 3–12 (in Ukrainian)
[Савченко, А. Г., & Соломенко, С. М. (2007). Бюджет повної зайнятості та фіскальна політика. *Фінанси України*, 4, 3–12].
8. Shevchenko, V. M. (2012). *Pryntsypy fiskalnoi polityky derzhavy na riznykh fazakh ekonomichnoho tsykladu* [Principles of the fiscal policy of the state on different phases of the economic cycle]. *Biuletyn Mizhnarodnoho Nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, 1(2), 399–403 (in Ukrainian)
[Шевченко, В. М. (2012). Принципи фіскальної політики держави на різних фазах економічного циклу. *Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму*, 1(2), 399–403].
9. Shvaika, L.A. (2006). *Derzhavne rehulivuvannia ekonomiky* [State regulation of Economy]. Kyiv: Znannia (in Ukrainian)
[Швайка, Л.А. (2006). *Державне регулювання економіки*. Київ: Знання].
10. Skoropad, I. S., & Harasymchuk, O. V. (2011). *Fiskalna polityka yak sposib napovnennia derzhavnoho biudzhetu* [Fiscal policy as a way to fill state budget]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, 714, 529–533 (in Ukrainian)
[Скоропад, І. С., & Гарасимчук, О. В. (2011). Фіскальна політика як спосіб наповнення державного бюджету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*, 714, 529–533].
11. Skrynkovskyy, R. M. (2015). *Sotsialno-ekonomichna stratehiia derzhavy na zasadakh harantuvannia sotsialnoi bezpeky: mekhanizm formuvannia ta problemy realizatsii* [Socio-economic strategy of state on the basis of guaranteeing social security: mechanism of formation and problems of implementation]. *Efektivna ekonomika*, 3. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3896> (in Ukrainian)
[Скриньковський, Р. М. (2015). Соціально-економічна стратегія держави на засадах гарантування соціальної безпеки: механізм формування та проблеми реалізації. *Ефективна економіка*, 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3896>].
12. Zahorodnii, A. H., & Vozniuk, H. L. (2005). *Finansovo-ekonomichni slovnyk* [Financial and Economic Dictionary]. Lviv: Lvivska politekhnika (in Ukrainian)
[Загородній, А. Г., & Вознюк, Г. Л. (2005). *Фінансово-економічний словник*. Львів: Львівська політехніка].